

'IVAŽ PASHA (MIM)

Mit vollem Namen *'Imād al-daulah wad-dīn Hādīdjī 'Ivaž pasha b. Akhī Bāyezīd b. 'Ivaž*, osmanischer Vezir unter Mehmed I. und Murād II., Baubevollmächtigter und wohl zugleich Architekt der Moschee und Türbe Mehmed's I

Hacı İvaz Paşa, Mehmed 9. (v. 853/1429) (MIM) TTM

(*Yeshil Djāmi'* und *Yeshil Türbe*) in Brussa.

Stammt aus dem Orte Beg Ovasi bei Tokat in No-Anatolien, wo sein Vater *Akhī Bāyezīd*, der als *al-ṣadr al-kabīr* bezeichnet wird, also ein hohes geistliches Amt bekleidet hat, begraben ist. *'Ivaž* selbst scheint auch dem geistlichen Stande angehört zu haben; jedenfalls wird er als *Dānishmend* (Träger geistlicher Bildung) bezeichnet. Auf der anderen Seite berichtet aber *'Alī*, er sei ein Spahi mit einem Kleinlehen (*Tīmār*) von 3000 Aktsche gewesen; doch kann es sich hier, wenn diese Nachricht überhaupt zutreffend ist, um eine später erfolgte Belohnung für seine Verdienste gehandelt haben. Wahrscheinlich ist *'Ivaž* z.Z. als Mehmed I. in Amasia Hof hielt, mit diesem in Beziehung getreten und mit ihm nach Brussa gegangen.

Bei der Belagerung Brussas durch die Karamanen i.J. 1413 war *'Ivaž Subashī* (Präfekt) von Brussa und vereitelte durch seine Massnahmen die Einnahme der Zitadelle durch die Karamanen, während die Unterstadt von ihnen niedergebrannt wurde. *'Alī* setzt mit dieser Tat seine Beförderung zum Vezir in Zusammenhang.

Als solcher wurde *'Ivaž Pasha* von Mehmed I. zu seinem Baubevollmächtigten (*binā emīni*) für den Bau seiner Moschee und Türbe (*Yeshil Djāmi'* und *Yeshil Türbe*) in Brussa gemacht; jedenfalls bezeichnet sich *'Ivaž* in der Inschrift auf der Holztür der Türbe als Vezir (*wazīr ṣāhib-tadbīr*):

باشارة وزير صاحب تدبير | حاجی عوض ابن اخى بايزيد

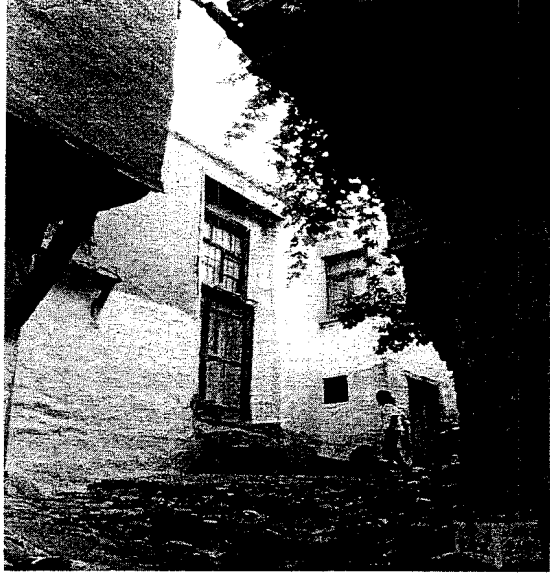
[Diese Türbe wurde gebaut] nach Anweisung des Vezirs, des Inhabers der Regierungsvollmacht, *Hādīdjī 'Ivaž b. Akhī Bāyezīd*.

Auf seinen Auftrag als Baubevollmächtigter bezieht sich die in derselben Inschrift für seine Tätigkeit benutzte Ausdruck "Anweisung" (*isharah*). In seiner Inschrift am Portal der Moschee erhebt indessen *'Ivaž Pasha* einen grösseren geistigen Anspruch:

(1) راقمه وناظمه ومقتن قوائمه اقل خدم بانيه

(2) حاجی عوض بن اخى بايزيد غفر لهما

Sein (des Bauwerkes) Aufzeichner, sein Ordner, und der Aufsteller seiner Massverhältnisse ist der geringste

11.Şekilli bir Sille Sokağı

12.Muhtar Musa Çeliktaş'ın evinden bir köşe

80091

Türk Yurdu, cilt: 19-20

Aralık 1999-Ocak 2000 148-149

s. 277-282.

Hacı İvaz Paşa'nın Vakıfları

Hasan Yüksel

Tokat'ın Kazova Kazası'nda neşet eden Hacı İvaz Paşa, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu aşamasında Anadolu'da cereyan eden siyasal ve sosyal olaylarda hayli etkin bir rol oynayan ahilerden biri olan Ahi Bayezid b. İvaz ailesine mensuptur. Büyük bir ihtimalle, Çelebi Mehmed'in Amasya Sancak Beyliği esnasında timarlı sipahi olarak kendisine intisap eden Hacı İvaz Paşa, daha sonra bir ara Kazâbâd Subaşılığı yapmış ve ardından 1402'de cereyan eden Ankara Savaşı'na katıldıktan sonra, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki mücadele sırasında Çelebi Mehmet taraftarı olarak Bursa Subaşılığı veya Muhafızlığıyla, Karamanoğlu Mehmed Bey'e karşı büyük bir dirayetle Bursa Kalesi'ni savunmuştur (1414). Bu başarısından dolayı önce Bursa Valiliğine ardından vezirlik rütbesiyle merkeze alınmıştır¹. Düzmece Mustafa tarafından Veziriâzam Bayezid Paşa'nın öldürülmesinden sonra, Çandarlı İbrahim Veziriâzamlığa ve İvaz Paşa da İkinci Vezirliğe getirildi (1421). Ne var ki nüfuz rekabeti yüzünden Çandarlı İbrahim Paşa'yla arası açılan Hacı İvaz Paşa'nın Molla Fenârî ile de arası açıldı. Padişaha suikast yapacağı ve tahtı gasp edeceği dedikoduları sebebiyle II. Murad tarafından önce vezirlikten azledildi; ardından da gözlerine mil çektilerle (1424) Edirne'den uzaklaştırılıp, Bursa'da mecburî ikamete tabî tutuldu. Bursa'da vuku bulan bir veba salgını esnasında kardeşleri Şeyh Şerafeddin Çerağ ve Hacı Hayreddin Hızır ile birlikte 20 Ağustos 1428 (9 Zilkade 831)'de vefat etti. Bursa'nın Pınarbaşı Kabristanı'nın Kuzgunluk tarafına defnedildi².

Görebildiğimiz kadarıyla, Hacı İvaz Paşa hakkında ilk kez müstakil bir monografi yazan merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı olmuştur. Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair"³ başlıklı makalesinde Paşa'nın hayat hikâyesine ilişkin hayli teferruatlı bilgiler sunduktan sonra, 22 Zilhicce 827 (17 Kasım 1424) tarihli vakfiyesinin tercümesini ve tıpkı basımını vermektedir. Ne var ki, bu vakfiyenin tercümesinde zuhul eseri bazı önemli hatalar mevcuttur. Söz Gelimi, "el-emirü'l-kebir...el- Hac İvaz Paşa" ibaresi "Emirü'l-hac

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, (İstanbul 1959), XIV, 25-27; Abdülkadir Özcan, "Hacı İvaz Paşa (ö. 831/1428), TDV.İA., (İstanbul 1996) XIV.. 485-486.

² Abdülkadir Özcan, agm., 485.

³ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, (İstanbul 1959), XIV, 25-58.

Robert Mantran, "Les Inscriptions Arabes de Brousse", Bulletin d'études Orientales, XIV, s. 87-114, (1952-1954) 1954 Damas,

CIMETIÈRE DE PINAR BAŞI

N° 37

20091 Hacı İvaz Paşa

TOMBE DE İWAD PĀSĀ. 831 H. ✓

L'inscription historique est gravée sur la pierre située du côté des pieds, sur la face externe (A) et sur la face interne (B).

4 lignes. Neski, grands caractères. Points et signes.

Copie.

Publiée: F. TAESCHNER, 161.

H. B. KUNTER, 440 et photos Nos. 42 et 43.

(A) (1) توفي المرحوم المغفور السعيد الشهيد (2) الامير الكبير والقرم (?) الحير الخطير (3) قدوة الوزراء. في العالم صاحب (4) السيف والقلم باسط الكف (?) والحسان (?) الاحسان (sic pour
(B) (1) خلاصة نوع الانسان ابو البركات (2) منبع الحسنات الحاج عوض باشا بن (3) الصدر الكبير اخي بايزيد بن عوض طاب ثراهم (4) وجعل الجنة مثواهم في تاسع من شهر (ذي القعدة سنة احدى وثلاثين وثمانمائة

Celui à qui l'on souhaite la miséricorde et le pardon de Dieu, le bienheureux, qui est mort en attestant sa foi, le grand émir, le chef bon et généreux, le modèle des vizirs dans le monde, le maître de l'épée et de la plume, qui ouvrait la paume de la main (pour répandre) les bienfaits, la quintessence de l'espèce humaine, le père des prospérités, le source des bienfaits, al-Ḥāǧǧī 'Iwād Pāsā, fils du grand vizir Aḥī Bāyazīd b. 'Iwād — que (Dieu) fasse leur terre légère et leur donne le paradis pour demeure ! — est décédé le 9 du mois de du'l-qa'da 831 (20 août 1428).

sayfa 108

MANTRAN
STAMP

Hacı İvaz Paşa (080091)

Mimar Hacı İvaz Paşa

Melek Paşalı

23 Nisan 2016
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMANIN

Şehirleri askeri irade fetheder, bağrında yeşeren hikâyeler yaşatır. Osmanlı'nın ilk göz ağrısı sayılabilecek Bursa'ya bu nazarla baktığımızda ona hayat veren iki büyük hikâyeye tesadüf ederiz ki ikisinin de hamuru aşkla karılmıştır.

Bursa'yı inşa eden bu iki hikâyenin birincisi Orhan Gazi ile Nilüfer Hatun, diğeri de Emir Sultan ile Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Fatma Hatun arasında geçer. Tanpınar'a göre, Orhan Gazi ile Nilüfer Hatun'un aşkında "kuruluş devrinin sert simasına aşkın tebessümü gelir". Yarhisar tekfurunun nişanlı kızının düğün günü kaçırılmasıyla başlayan bu aşk macerasında kahramanlık kendini güzellik ile tamamlamış olur. Bu birleşmeden yalnız bir evlilik değil, şehrin yeni kimliğini kazanmasında ilham verici bir imkân doğar; Nilüfer yalnız bir kadının değil aynı zamanda bir beldenin de ismi olur. Böylece hikâye, hayata şekil veren bir cismaniyet kazanır.

Bursa'nın aşkla başlayan yeni varoluşuna bundan yaklaşık bir asır sonra, bu defa bir evliyanın nefesi dokunur; hikâyeye daha derin bir ruh ekleyerek onu şehrin görünmez katmanlarına taşır, varlığının ayrılmaz parçası haline getirir. Bu, manevi bir emirle Bursa'ya azmeden Emir Sultan'ın Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Fatma Hatuna ile olan menkıbevi hikâyesidir. Rivayete göre, rüyasında Peygamber Efendimizi gören Hundi Fatma Hatun, "Oğlum Muhammed Buhari ile evlen, sözümü dinle, sakın beni kırma! Emrini alır fakat bunu kimseye söyleyemez. Zira bir padişah kızının fakir bir dervişle evlenmesi olağan bir durum değildir. Emir Sultan'ın durumunu merak edip tetkik ettirince anlar ki, "göklerde kıyılan nikâh, yerde de kıyılacaktır". Fakat adı Süleyman Paşa ile evlilik için anılan Hundi Fatma Hatun'un Emir Sultan ile evlenebilmesi için birçok insanın can vermesi, birçok kerametın zuhur etmesi gerekir. Her biri şehrin hafızasına kazınan bu ke-

rametlerden en güzeli kuşkusuz "Emir Sultan'ın Hundi Fatma Hatuna evlilik hediyesi olarak gönderdiği, bir mendile sarılı bir parça közden bin parça elmas yaratan" menkıbedir.

Közü elmasa çeviren bu simya, Bizans'tan devralınan Bursa'yı Osmanlı beldesine çevirecek sırrı da içinde taşır. Bu sırrı ifşa etmek için inşa edilen her yapıda, eşyayı olduğundan daha güzel kılacak şeylerin izi sürülür, rüyası görülür, bedeli ödenir. Belki de bu yüzden "şehirler içinde Bursa kadar bir devrin malı olan bir başkası yoktur" Tanpınar'a göre. O, yaşadığı anı öylesine kendisi kılmıştır ki, şimdi hangi eserine baksak "anda mühürlediği şey"le yüz yüze gelir, nereden nasıl geldiğini bilmediğimiz bir saikle o ana çekiliriz. Güzelliği karşısında aciz kaldığımız şeyi didik didik eder, parçalara ayırırız, isim verir ama ne yaparsak yapalım onu inşa eden ruha bir türlü erişemediğimizi itiraf etmekle yetiniriz.

Bu hali en güzel, en yoğun şekilde hissettiren eserlerden biridir Yeşil Cami. İnsanı ilk cezbeden yanı bir renkten bir eser yaratma kudretidir. "Yeşil"i mabede çeviren tasavvur gücü, yeşilde gizlenmiş suyu, suda gizlenmiş ruhu, o ruhta gizlenmiş huzuru ibadetle aynı varoluş düzeyine çekerek insanı "o hale" getirir... İlk ana... Huzurda olmanın emniyeti içinde duyulan huzura... Ve belki de bu yüzden dünyaya iner inmez ilk feda edilen şeye, sükûna...

Camii, Osmanlı mimarisinin erken döneminde inşa edilmiştir. Bu dönem mimari anlayışının henüz belirginlik kazanmadığı bir arayış dönemidir. Göçer toplumdaki yerleşik halka geçmeye çalışan toplumun bütün boyutlarıyla kendini aradığı dönemdir de denebilir. Dünyaya bırakılmış ilk insanın şaşkınlığını üstünden atıp da arzı kendine yurt edinme sürecini andırır. Devlet olma yolunda emekleyen bir milletin şehir inşa etmeyi öğrendiği, bu şehri hangi sütunlar üzerinde yük-

EĞİT-SAN
Basım Yayım Tanıtım A.Ş.
Osmanlı Cad. No: 37 Balgat / ANKARA
Tel: (0312) 287 76 42 Faks: (0312) 286 60 89

© Tüm hakları mahfuzdur.

Redaksiyon ve Tashih

Dr. Süleyman SAYAR

Dizgi ve Kapak Tasarımı

Dr. Salih PAY

Kapak Fotoğrafları

Ön Kapak: İvaz Paşa Çarşısı Giriş Kapısı

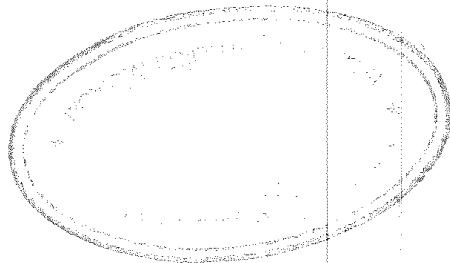
Arka Kapak: Yeşil Türbe

Baskı

Motif Ofset Matbaacılık

Bursa -Ağustos 1996

ISBN 975-94 864-0-7

BURSA İVAZ PAŞA KÜLLİYESİ

Dr. Salih PAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	48710
Tasnif No:	361.95607 PAY.8

Bursa 1996

HACI İVAZ PAŞA'NIN VAKIFLARI

HASAN YÜKSEL*

Tokat'ın Kazova Kazası'nda neşet eden Hacı İvaz Paşa, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu aşamasında Anadolu'da cereyan eden siyasal ve sosyal olaylarda hayli etkin bir rol oynayan Ahilerden biri olan Ahi Bayezid b. İvaz ailesine mensuptur. Büyük bir ihtimal ile Çelebi Mehmed'in Amasya Sancak Beyliği esnasında timarlı sipahi olarak kendisine intisap eden Hacı İvaz Paşa, daha sonra bir ara Kazâbâd subaşılığı yapmış ve ardından 1402'de cereyan eden Ankara Savaşı'na katıldıktan sonra, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki mücadele sırasında Çelebi Mehmet taraftarı olarak Bursa subaşılığı veya muhafızlığıyla, Karamanoğlu Mehmed Bey'e karşı büyük bir dirayetle Bursa Kalesi'ni savunmuştur (1414). Bu başarısından dolayı önce Bursa valiliğine ardından vezirlik rütbesiyle merkeze alınmıştır¹. Düzmece Mustafa tarafından Veziriâzam Bayezid Paşa'nın öldürülmesinden sonra, Çandarlı İbrahim ve ziriâzamlığa ve İvaz Paşa da ikinci vezirliğe getirildi (1421). Ne var ki nüfuz rekabeti yüzünden Çandarlı İbrahim Paşa'yla arası açılan Hacı İvaz Paşa'nın Molla Fenari ile de arası açıldı. Padişaha suikast yapacağı ve tahtı gasbedeceği dedikoduları sebebiyle II. Murad tarafından önce vezirlikten azledildi; ardından da gözlerine mil çektilerle (1424) Edirne'den uzaklaştırılıp, Bursa'da mecburi ikamete tabi tutuldu. Bursa'da vuku bulan bir veba salgını esnasında kardeşleri Şeyh Şerafeddin Çerağ ve Hacı Hayreddin Hızır ile birlikte 20 Ağustos 1428 (9 Zi'l-ka'de 831)'de vefat etti. Bursa'nın Pınarbaşı Kabristanı'nın Kuzgunluk tarafına defnedildi².

Görebildiğimiz kadarıyla, Hacı İvaz Paşa hakkında ilk kez müstakil bir monografi yazan merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı olmuştur. Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair"³ başlıklı makalesinde Paşa'nın hayat hikayesine ilişkin hayli teferruatlı bilgiler sunduktan sonra, 22 Zi'l-hicce 827 (17 Kasım 1424) tarihli vakfiyesinin tercümesini ve tıpkıbasımını vermektedir. Ne var ki bu vakfiyenin tercümesinde zuhul eseri bazı önemli hatalar mevcuttur. Söz gelimi "el-emirü'l-kebir...el-Hac İvaz Paşa" ibaresi "Emirü'l-hac İvaz Paşa" olarak ve yine vakfiyede geçen Ahi Mehmed'in ismi tercümede Ahi Ahmet diye verilmiştir⁴. Aynı şekilde vakfiye tercümesindeki, "Tokat

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 58140 Sivas.

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (İstanbul 1959), XIV, s. 25-27; Abdülkadir Özcan, "Hacı İvaz Paşa (ö. 831/1428)", *TDV.İA.*, (İstanbul 1996) XIV, s. 485-486.

² Abdülkadir Özcan, *a.g.m.*, 485.

³ *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (İstanbul 1959), XIV, s. 25-58.

⁴ "ve temhîdi kavâ'idi'l-hayrât ve teşyidi erkânî'l-meberrât el-emirü'l-kebir...el-Hac İvaz Paşa ibni el-merhûm el-mağfûr Ahi Bayezid..." *BOA, Maliyeden Müdevver Vakfiyeler*, Nu: 21.

XIII. Türk Tarih Kongresi

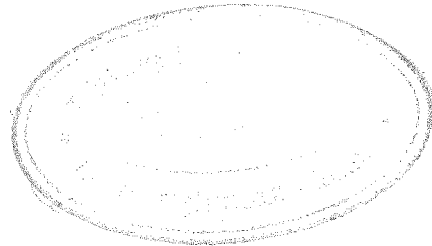
Ankara, 4-8 Ekim 1999

Kongreye Sunulan Bildiriler

III. cilt. III. Kısım

Ankara - 2002, s. 1845-1852.

DN: 86577

MARUZ KAYITLARI VE İZLENLERİ
SONRA BELİRLEN DÜŞÜNCELER

DN: 88963

Yay. Haz.: Hasan Basri Öcalan

Gümüşli'den Günöze

OSMANLI KÜLTÜRÜNDE BURSA

Bursa-2003, s. 123-137.

122

gariptir” demişti sözleri buhur kokan biri. “Garip kaldın biliyorum” demişti ellerinden tutarak, şehri yeniden kuruyordu. “Hazırım / İşte kefenim / Ay ışığında al götür beni” dediğimde çocuklar özlemin ve bereketin tatığı oluyorlar ama tarif edemiyorlardı. Kristal bir şehir mütereddit bir sevgiliyi barındıramazdı içinde. Sadık bir yarım olsun isterdi. Hele hafıza kaybına uğramış, günü internete bağlı geçen, eşref-i mahlukat nedir unutmuş bir yarı olsun kim isterdi.

Bu şehir sana benzer.

Geleceğe umutla baktığım, Tebriz'den gelen ustalara Buhara'yı sorduğum günlerde Osmanlı Hanlarının türbelerine koşuyordum. Seninle birlikte olunca nasıl çözüliyordu mermerlerdeki sır. Yarım kalan Yeşil Camii'nin sütun başlıklarını görünce (biraz buruk) Hacı İvaz Paşa'yı anıyorduk. Mil çekilmiş bir tarihin yaprağını bir kez daha çeviriyordum. Ne yapacağımı bilemiyordum buhur kokan mekanlarda. Dönüyordum Keşiş Dağı'na. Arif topluluğunun sohbetlerine iştirak ediyordum. Ab-ı Hayat Yaylası'nda oturup karanfil kokan konuları konuşuyorlardı. Susuyordum. Gönülde açılan patikalarda yol alıyorlardı. Susuyordum. Susmak sevgilinin şiarıdır biliyordum.

Bu şehir sana benzer.

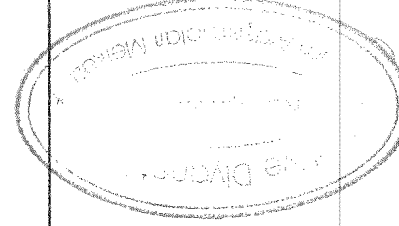
Ne vakit Gökdere Vadisi'ne baksam bir derviş gelir akluma. Bir de yıldızların yansıdığı, akşamları kuşların tavaf ettiği Emirsultan. Lisan-ı hal ile konuşan sırlarını toprak gibi gizleyen İsmail Hakkı Bursevî. Üftâde hafızlarının kıraat nağmelerinin sinmiş olduğu Ulu Camii. ve gönül erlerinin nice nazenin mekanları...

Bu şehir sana benzer

Ey şafak serinliği seni - sevgilimi - unutmamalıyım. Seni unutunca kendimi unutuyorum. Ey sevgili Şehr-i Hüdevendigar. Söyle bana, beni sana çeken ne var. Neden ikindi vakti farklı kuşlar, bulutlar. Söyle bana isim, resim ve cisim arasında ne var. Neden gülünce kanatlanıyor sabahlar. Bir kubbenin kavisinden sana tutunup geliyor bütün şarkılar. Şarkılarda, türkülerde sana olan çağrılar. Sensiz ve gecesiz bu şehrin ne anlamı var.

İvaz Paşa'nın Bursa Vakfiyesi

SALİH PAY*

Giriş

Bursa'nın kültür hayatına katkıda bulunan önemli şahsiyetlerden biri de Hacı İvaz Paşa'dır. Osmanlı Devleti'nin ikinci kuruluşunda¹ büyük rol oynayan Hacı İvaz Paşa², Tokat'ın eski adı Kazabad olan Kazova nahiyesinde doğmuştur. Bursa'ya gelmeden önce, o sıralarda Amasya Sancak Beyi olan Çelebi Mehmed'in maiyyetinde Tokat'ta 3.000 akçeli dirlik sahibi tımarlı bir sipahi³ ve Kazâbad subaşı idi⁴. Zamanla Yıldırım'ın teveccühünü kazanmış ve kendisine Kocaeli Sancağı verilmiştir⁵. Ankara savaşına tımarlı sipahi veya tımarlı sipahilerin muntika zâbiti olarak katılan Paşa, Rumeli'de Çelebi Mehmed ile kardeşi Musa Çelebi arasında cereyan eden taht mücadelesinin sonuna doğru Bursa subaşılığında bulunmuştur⁶. Bu görevde iken Bursa'ya

* Yard. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Bilindiği gibi Yıldırım'ın Timur'a yenilmesinin akabinde başlayan saltanat mücadelelerinden sonra Çelebi Mehmed'in Osmanlı birliğini tekrar sağlaması, devletin ikinci kuruluşu olarak kabul edilir. Ayrıca, bu dönemden sonra tahta geçen padişahlar Çelebi Mehmed'in neslinden geldiği için de o Osman Gazi'den sonra devletin ikinci kurucusu sayılmaktadır. bk. Danişmend, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*, I, 168.

² Danişmend, *a.g.e.*, I, 168.

³ Kâzım Baykal'a göre İvaz Paşa, Hüdevendigar zamanında üçbin akçe yazılı tımar sipahilerinden iken doğruluğu sebebiyle padişahın dikkatini çekmiş ve pâyeye kazanmıştır. bk. Baykal, Kâzım, *Bursa ve Anıtları*, s. 76.

⁴ *Subaşı*, Türk Medeniyetine dahil olan ülkelerde kullanılmış eski bir askerî ünvanıdır. *Sü*, eski Türklerde asker ve ordu manasına gelir. *Subaşı*, ordu komutanı demektir. Anadolu Selçukluları'nda eski önemini kaybederek komutandan sonra gelen kişi olmuş; tımarlı sipahilerin vilâyet merkezlerindeki komutanına *Subaşı* denilmeye başlanmıştır. bk. Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, 259-262.

⁵ Hasan Taib, *Hâtrâ Yahud Mir'ât-ı Bursa*, s. 24.

⁶ Ünver, A. Süheyl, *Yeşil Türbesi Mihrabı (824-1421)*, s. 8. Falih Rıfki, İvaz Paşa'nın Musa Çelebi zamanında Bursa kale muhafızı olduğunu yazmaktadır. bk. Atay, Falih Rıfki "Bursa'da Medfun Vüzerâ", s. 200.

Akköylü Halil İbrahim), Orhangazi (eski vali Bahaeddin, Ahmet Derviş [Tarakçıoğlu], Refik [Atay]), İnegöl (Gürcü Nuri, bir de "İnegöl Millî Taburu" var), Orhaneli (ne yazık ki Batı Cephesi ile sağlam bir ulaşım ve haber iletme örgütü oluşturulmasına karşın adları belirsiz) ve Keles (o zaman merkeze bağlı köy), sadece yukarıda adları anılan Topal Sadettin ve Canip efeler biliniyor).

Yeşilordu Cemiyeti

Bilindiği gibi Yeşilordu Cemiyeti, kısa süreli de olsa kurtuluş savaşımızın bir bölümüne damgasını vurmuş bir örgüttür. Burada kuşkusuz bu örgütün programı, ilkeleri veya kadroları konusunda ayrıntıya girilmeyecektir. Kısaca belirtmek gerekirse, Yeşilordu Cemiyeti'nin fikir yapısı üzerine çeşitli görüşler vardır, çoğunluk bir tür "İslâmî sosyalizm" olabileceği kanısında birleşmektedir.

Bursa ile ilgisine gelince...

Yeşilordu Cemiyeti'nin Bursa'da önemli bir tabanı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin tüzüğü Bursa'da "Muin-i Hilâl" matbaasında basılmıştır. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'in, cemiyetin etkinliklerine bir ölçüde katıldığı, hiç değilse yardımcı olduğu veya hoşgörüyle karşıladığı çeşitli yayınlarda aktarımlarda yer almaktadır. Üst yönetiminde Şeyh Servet Efendi (Akdağ), Muhittin Baha Bey (Pars), Çerkes Reşit Bey (Karacabey'e yakın Emreköy'den, Ethem Bey'in ağabeyi) ve Mahmut Celal Bey (Bayar) yer almışlardır -Bayar bu görevde bulunduğunu kabul etmemekte ise de, kaynaklarda adı anılmaktadır-.

İşgalden sonra

Yukarıda aktarılanlar Bursa'nın 30 Ekim 1918'den 8 Temmuz 1920 günü Yunanlılar tarafından işgaleine değin uzanan bir süreci kapsamaktadır.

Kentin işgalinin kaçınılmaz görüldüğü son gün veya günlerde, bir kısım varis kişilerin, Yunanlıların işgal etmesinin önlenmesi amacıyla İngilizlerle temas kurmak için örgütlendikleri ve Mudanya açıklarında demirleyen İngiliz filosuyla ilişki kurdukları bilinmektedir. Ancak bu girişim başarılı olamamıştır.

İşgalden sonra Hürriyet ve İtilaf kulüp-

leri, işgalcinin hoşgörüsüyle etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Hatta Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunan ordusunun Anadolu'da başarı şansının kalmadığını göyerek telaşa kapılmış ve merkezi İstanbul'da olmak üzere bir "Anadolu Cemiyeti" kurmuşlardır. Bu cemiyetin amacı Batı Anadolu'da merkezi Bursa olmak üzere, sözünü ona Halifeye bağlı ama bir Yunan vali yönetiminde "Özerk Anadolu Devleti" kurulmasını sağlamaktır. Cemiyetin Bursa kanadında Evkaf Müdürü İsmail Hakkı, gazeteci Cemal Kudret, fabrikatör Cemil ve kayınbiraderi Necip, eczacı Maksut, Püskülsüz Mustafa ve Ferâizci-zâde Hamdi Hoca gibi adlar yer almışlardır.

Ayrıca 1921 yılı ekim ayında kurulan ayrılıkçı dernek "Şark-ı Karip Çerkesleri Temin-i Hukuk Cemiyeti"nin kurucuları arasında Bursa'dan Kırmastılı Harunreşit olduğu gibi, özellikle Karacabey ve Kırmastılı dolaylarından katılanlar vardır.

İşgal altında Ankara hükümeti için istihbarat görevlerinde bulunan ve bu amaçla örgütlenen kişiler de vardır. Bu örgütlenmede Ankara tarafından gizli görevle gönderilen Yüzbaşı Tahir Bey'in katkısı vardır. Bizim Mektep sahibi Zehra Hanım (Budunç, sonra belediye başkan vekili ve milletvekili), Hancı Sadık Bey, Çaycı Bekir Hoca, davavekili Senih Bey (Hızıroğlu, sonra milletvekili). İlginçtir, savaş boyunca Bursa'nın Ankara ile bağlantısı öyle veya böyle sürdürülebilmştir; bunu sağlamakta Maksimli Gürcü Mustafa Efendi ile dağ yöresinden Topal Sadettin Efe ve Canip Efe gibi kişiler rol oynamışlardır.

Öte yandan Yunanlılarla işbirliği yapar görünüp Batı Cephesi adına istihbarat yapan öğretmen Mehmet Erturan'ın da (Uğuralp) anılması gerekir.

İznik kesiminde Batı Cephesi emrinde görev yapan Gökbayrak Milis Taburu'nun kurucusu ve komutanı Gökbayrak Cemal Bey ile Uludağ'da üslenen ve son günü Bursa'ya inerek Yunanlıların kenti tahrip etmesinin önlenmesinde görev üstlenen çeteciler Püskülsüz İsmail, Abdürrezak, Gâvur Ali gibileri de savaş içinde silahlı örgütlenmenin başarılmasına örnek gösterilebilir.

Bursa tarihinde iz bırakanlar

Hacı İvaz Paşa

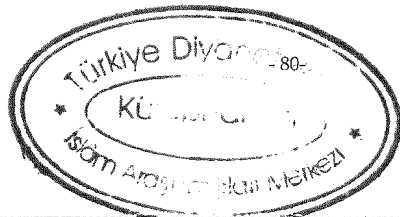
Hasan TURYAN

Tokat'ın nüfuzlu ailelerinden İvaz oğlu Ahi Bayezid'in oğludur. Künyesi İmadeddin'dir.¹ Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde yaşadı. Yıldırım Bayezid'in vefatından sonra şehzadeler arasındaki taht kavgalarında İmparatorluğun dağılmasını önleme yolunda ve isyanların bastırılmasında en büyük rolü oynadı. Çelebi Sultan Mehmed'in Amasya sancak beyliği zamanında tımarlı sipahi iken Çelebi Mehmed'e intisap etti. Ankara muharebesinden sonra Mehmed Çelebi'nin hükümdarlığı alması için çalıştı. Tokat subaşılığında (muhafaza kumandanı olarak) bulundu. Çelebi Mehmed'in Rumeli'ye geçtiği sırada Bursa subaşılığına tayin edildi. Bu sırada Karamanoğlu Mehmed bey bu tarafa akımlar düzenliyordu. Hacı İvaz Paşa Karamanoğlu'nun otuz beş-kırk gün Bursa kalesini muhasarasına karşı koydu ve yaralandığı halde askere "fütur" gelmesini diyerek bunu belli etmedi. Çelebi Mehmed'in vefatında, bunun duyulmasını önlemek için "Anadolu'ya sefer vardır" diyerek askerinin hermen o tarafa geçirilmesini tavsiye etti. Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi vakasında, Ulubat suyu önlerine kadar gelmiş olan Mustafa Çelebi'ye sadakatinden bahisle Rumeli beylerinin kendisini yakalayacaklarını belirten mektuplar yazdı ve onu tereddüde düşürdü. Bu sırada Mihaloğlu'nun Rumeli beyleriyle nehir önünde görüşmelerinden İvaz Paşa'nın yazdıklarının hakikat olduğu intibahı alan Mustafa Çelebi, korktu. Aydınoluğu Cüneyt Bey'le görüşmek istediye de onun da kaçışını öğrendiğinde daha çok yeise kapıldı. Bu suretle Mustafa Çelebi az bir maiyetiyle kaçmaya mec-

bur oldu. Hadiselerin bu şekilde gelişmesi II. Murad'ı rahatlattı, tehlikeli durum böylece atlatılmış oldu. Hacı İvaz Paşa, Çelebi Mehmed zamanında Bayezid ve Çandarlızâde İbrahim Paşa'lardan sonra üçüncü vezir olarak divanda bulundu ve II. Murad'ın hükümdarlığını müteakip Bayezid Paşa'nın Mustafa Çelebi tarafından katli üzerine Çandarlı İbrahim Paşa vezir-i âzam, Hacı İvaz Paşa ise ikinci vezir oldu.²

Hacı İvaz Paşa ile İbrahim Paşa arasında nüfuz rekabeti olduğundan araları açıldı; âlim Molla Fenari de Çandarlı İbrahim Paşa tarafında yer aldığından divanda padişaha suikast yapmak istediği ve elbisesinin altında zırh taşıdığı haber verilmesi ve rivayete göre padişahın bunu divanda veya bir gezinti esnasında bizzat yoklayarak bulması ve sebebini sorunca "askerden çekindiği için böyle gezdiğini" söylemesi üzerine verilen haberin doğru olduğu sanılarak 829/1427'de vezirlikten azlolunduğu gibi gözlerine mil çekilerek Tokat'a sürüldü. Bir süre sonra bağışlanarak Bursa'ya döndü. Hacı İvaz Paşa bundan sonra âmâ olarak iki sene daha yaşamış, 831/1429 Ağustos veya Eylül ayında sarî [bulaşıcı] bir hastalık olan taundan [veba] vefat etmiş ve Pınarbaşı Kuzgunluk mevkisindeki türbesine defnedilmiştir.³ Mezarının başucu taşına 831 H. tarihi yazılmıştır.

Mezar kitabesinde; "İnsan nevilininin hulasası kılınc, kalem ve hesap sahibi", diye yazılmasına bakılırsa zamanının en yüksek ve olgun şahıslarından birisidir. Osmanlı Hanedanı kapısında paşalar siniler ile halay çekmeyi ondan öğrendiler. Başka memleketlerden hüner sahiplerini ve üstatları

*Edici: Oktay Belli, Belma Baray Hürkel, Sinan Gerim'e
Armağan Makaleler, 2005 İstanbul, sh. 576-591
Zeki Sönmez **

15AM 140004

Osmanlı Mimarlığında Sanatçı Profilleri: Mütefekkir, Siyasetçi ve Mimar-Mühendis Hacı İvaz Paşa

Hacı İvaz Paşa, Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin saltanat kavgalarıyla çalkalandığı kritik yıllarda ülkesine ve devletine sadakatle hizmet etmiş önemli bir kimsedir. Bu makalenin asıl temasını oluşturan İvaz Paşa'nın çok yönlü kişiliğini ayrıntılı biçimde ele almadan önce, Paşanın yaşam öyküsüyle ilgili bazı standart tarihî bilgileri sunmanın yararlı olacağı kanısındayım.

Mevcut kitâbe ve vakfiye kayıtlarından tam adının "İmâdüddin İvaz el-Hâc İbn Bayezid Hasan el-Ahî" olduğunu öğreniyoruz. XV. yüzyılın ikinci yarısında ve tam olarak tesbit edemediğimiz bir tarihte, Tokat'ın Kazâbâd, bugünkü adıyla Kazova nahiyesinde doğmuştur. Eski bir geleneğe uygun olarak kendisine, dedesi İvaz Hüseyin'in adı verilmiştir. Babası Ahî Bayezid Hasan'ın, İmâdüddin İvaz'dan başka Şerafeddin Çırak ve Hayreddin Hızır adlı iki oğlunun daha bulunduğu bilinmektedir. Hacı İvaz Paşa'nın ise Bâli Çelebi, Bekir, Mehmed, Mahmud, Süleyman Çelebi (ö. 1422) ve Ahî Çelebi (ö. 1437) adında altı oğlu olmuştur. İlginç bir rastlantıyla Hacı İvaz Paşa'nın oğlu Mahmud'a bağlı olarak devam eden soyu, ellerinde özgün secereleriyle birlikte günümüze ulaşmış ve bu soya bağlı kimseler halen Bursa'da yaşamaktadırlar.

Hacı İvaz Paşa, Yıldırım Bayezid döneminde ve Şehzade Çelebi Mehmed'in Amasya sancağ beyliği sırasında Osmanlılar'a intisap etmiştir. Birinci aşamada şehzade sancağı Amasya'ya bağlı Tokat'ta, 3000 akçe dirlikle tımarlı sipahi olmuş ve ardından 1402 yılında Şehzade Çelebi Mehmed ile birlikte Ankara Savaşı'na katılmıştır. Daha sonra hem dinî görevini yerine getirmek hem de yenilginin ruhsal çöküntüsünü üzerinden atmak için hacca gitmiştir. Hacdan dönüşünden bir süre sonra, 1411 yılı dolaylarında doğduğu yer olan Kazâbâd subaşılığına atanmıştır.

İki yıl kadar bu görevde kalan Hacı İvaz Paşa Çelebi Mehmed'in 1413'te Osmanlı tahtına resmen oturmasının ardından, yeni hükümdarın Amasya'daki şehzadelik döneminden beri güvenini kazanmış bir kimse olduğu için, aynı yıl Bursa subaşılığına getirilmiştir. Bu

* Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

از آن ندانست کی کتابی فراهم آرد باسم خزانة کتب این پادشاه میمون منظر ... این کتاب از منشآت خویش فراهم آورد و آنرا بر چهار قسم ترتیب کرد قسم اول بر ۲۰ نامه تازی قسم دوم ۲۰ قصیده تازی قسم سیم ۲۰ نامه پارسی قسم چهارم بر ۲۰ قصیده پارسی ...

Bu nüsha yalnız Arapça mektuplar ile kasideleri ihtiva eder.

Esad Efendi 3302. Şemseli, zincirekli meşin bir cild içinde, 76 varaklık mecmuada varak 1 b—47 b. (24,2×15,5) sm. eb'adında, 21 satırlı nesih, güzel ve harekeli.

861 (h.) yılının 29 zilhiccesinde Ahmed el-Bursavî tarafından yazılmıştır. Bu nüshada da yalnız Arapça mektuplar ile Arapça kasideler vardır.

19. Uns al-lahfān min kalām imām al-mu'minīn 'Osmān b. 'Affān

انس اللهفان من كلام امام المؤمنين عثمان بن عفان

(=Abbās İqbāl, nr. 4; Sakhaullah, nr. 23).

Üçüncü halife hazreti Osman'ın seçilmiş 100 sözünün ilk önce Farsça nesir, sonra bir kıt'a ile izahından ibâret olup, diğer halifelerden yüzer söz topladıktan sonra, diziyi tamamlamak üzere, tanıdıklarının istekleri üzerine, yazmış ve Sultan-şah Mahmud b. II-Arslan'a ithaf etmiştir.

Nüshaları:

Üniversite Kütüphanesi F 407. IX./XV. asra âit bir mecmua içinde, varak 88 a—125 a Tavsifi için bk. burada nr. 7.

Baş: الحمد لله الكبير صنائه الكثير بدائه ... چنین گوید محمد ... که چون از کلمات یاران سه گانه ...

Ayasofya 2854. H. 896 tarihli bir mecmua içinde, varak 71 b—93 b. Tavsifi için bk. burada nr. 7.

Veliyeddin 2639. H. 899 yılına âit bir mecmua içinde, varak 63 a—87 b. Tavsifi için bk. burada nr. 7.

Bağdadlı Vehbi 657. H. 933 tarihli bir mecmua içinde, varak 45 b—62. b. Tavsifi için bk. burada nr. 7.

Tarih Dergisi, c. 10, 1959 İstanbul s. 25-38

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

HACI İVAZ PAŞA'YA DÂİR

İsmail Hakki Uzunçarşılı

XV. asrın birinci yarısında Osmanlı devleti hizmetinde bulunarak büyük şöhret sahibi olan Hacı İvaz Paşa, san'at tarihimizde mühim mevki' işgal etmesi itibariyle de tedkike şâyândır.

Hacı İvaz Paşa, eskiden "Kazâbâd,, denilen Tokad vilâyetinin Kazova nahiyesinde doğmuştur. Vakfiyelerindeki kayıtlara göre künyesi İmâdüddin'dir. Babasının Ahî Bayezid ve onun babasının da İvaz olduğu gerek vakfiyelerinde, gerekse kabir kitâbesinde görülmektedir. Babası Ahî Bayezid, Tokad'ın Pazar nahiyesi merkezine yarım saat mesafede bulunan Beyobası mevki'inde medfundur¹.

Müverrih Âlî'nin kaydettiğine göre, Hacı İvaz Paşa evvelleri —her hâlde Osmanlıların bu havaliyi işgallerinden evvel— timarli sipahi olarak hizmet etmiş² ve daha sonra subaşı olmuştur. Biz

¹ Ahî Bayezid'in kabri, Hacı İvaz Paşa'nın Beyobası'daki zâviye, medrese ve hamam sâhasında bulunup bugün harâbe hâlinindedir. Kabir kitâbesinin baştaşı ise Tokat Müzesi'ne nakledilmiş olup iki satırlık metni şöyledir:

1 هذا مرقد السميد الشهيد 2 اخي بايزيد بن عوض نورالله قبره

Ayaktaşı bulunmadığı için vefatı tarihi belli değildir. Vakıflar Umûm Müdürlüğü arşiv şefi Zeki Oral, Tokat ilk tedrisat müfettişi bulunduğu sırada, eski Çorum meb'usu Dursun Bey'den öğrendiğine göre, Ahî Bayezid, 758 (1357) tarihinde vefat etmiş. Beyobası'nda Ahî Bayezid'den başka altı sanduka daha vardır. Onlardan birisi, İvaz Paşa'nın oğlu Bâli Çelebi'nin mahdumu Ali Paşa'nın kabri olup 856 (1452) da ve Bâli Çelebi'nin kızı Hatice Hatun 866 (1462) 'da vefat etmişlerdir; diğer kabirlerin sandukaları varsa da baş ve ayak taşları zâyi' olmuştur.

² "... biri dahî Hacı İvaz Paşa'dır ki üç bin akçe timar sipahisi iken sıdk-ı güftarı ve emânet-i girdgârı ve selâmet-i etvarı ile ileri gelmiştir; nice pâyê kat'edip Bursa subaşı olduktan sonra vezâret verilmiştir..." (Künhü'l-ahbar, c. V, s. 182).

Ona göre Yahudiler, hürmete lâyık her şeyi bozmak ve yıkmak, böylece dünya milletlerinden intikam almak peşindedirler¹³².

Kur'an'da da belirtildiği gibi Yahudilerin hayata ve maddeye aşırı düşkünlüğü, bir yandan kendi üstünlüklerine olan inançtan, bir yandan da ezilmişlik duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu iki faktör, Yahudilerin hayata sınırsız sarılmaları sonucunu doğurmuştur.

Kur'an, İsrailoğullarının bazı meziyetlerinden de söz etmektedir. Hatta onların âlemlere üstün kılındığını ifade eden âyetler de vardır¹³³. Ancak buradaki üstünlük, dinî anlamda toplumların psiko-sosyal değişimleri esasına bağlanmıştır; mutlak ve sürekli değildir. Aksi halde, Kur'an'ın, Yahudiler'den hep övgüyle söz etmesi gerekirdi. Oysa önemsiz istisnalar bir yana¹³⁴, Yahudi çoğunluğu, Kur'an anlatımında derin iman zaafı sebebiyle cezaya müstehak bir toplum olarak sunulmaktadır. Demek ki, İsrailoğullarının üstünlüğü kitap, hikmet ve peygamber gibi nimetlere bağlı olarak sadece belli bir dönemle sınırlı ya da "ahit"lerine sadık kaldıkları sürece geçerli nisbi bir üstünlüktür.

SONUÇ

Karakter ve zihniyet kavramları çerçevesinde Yahudi tarih ve kültürünün şekillendirdiği Yahudi millî/sosyal karakteri, üstünlük iddiası ve tarihî ezilmişlik duygusu odağında ırkçı, bozguncu, entrikacı, kinci, intikamcı, dünyacı, isyankâr, döne vb. karakter özelliklerine sahip görünmektedir. Bu karakterin din alanındaki belirleyici temel kavramları ise küfür, şirk ve nifak'tır. Bu tablo, sosyo-psikolojik unsurları da göz önünde bulunduran tarihî karakter tesbiti çalışmamızda varılan doğal bir sonuç olmakta ve herhangi bir anti-Yahudi önyargı içermemektedir.

Kur'an anlatımında Yahudi, dinî/ahlâkî bakış açısından olumsuz bir tutum ve davranışın sembolü olarak dikkat çekmektedir. Yahudi toplumunun tarihî karakteri ve sosyal psikolojisi, kendi kutsal kitaplarında da ("Eski Ahit") Kur'an'dakine benzer özelliklerle gözler önüne serilmiştir¹³⁵. Her iki dinin kutsal metinlerinde de aynı olumsuz kişilik yapısı ve aykırı sosyal davranış tarzının yansıtılması, bu karakterin objektif olarak tesbiti yanında, sürekliliğinin de delili sayılabilir.

¹³² Uygur, *age*, s. 618-624; Onat, Mehmet Vedat, *Yakın Tarihimizde Masonluk Üzerine Bir Derleme*, İstanbul 1971, s. 27-33.

¹³³ bk. el-Bakara, 2/47; el-Mâide, 5/20.

¹³⁴ bk. el-Bakara, 2/83, 88, 100, 249; Âl-i İmran, 3/110; el-Mâide, 5/13, 59, 62, 66, 80, 81. Ayrıca bk. Âl-i İmran, 3/75, 113-114, 199; el-A'râf, 8/159; es-Saff, 61/14

¹³⁵ Örnekler için bk. Çıkış, 32/9-10; Sayılar, 14/11-12, 26-35; Tesniye, 9/6-8; 32/5-29; I.Kıralar, 9/6-9; 15/25-26; 16/19, 25-26; 17/7-23; II.Kıralar, 21/1-15; Yeremya, 7/32-34; 9/11-16, 20-22; 11/10-13; 15/5-7; 32/28-35; Hezekiel, 6/3-6; 23/1-18, 28-30; 26/1-39. Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit) ile Kur'an-ı Kerim'e göre, karşılaştırmalı olarak Yahudi karakterinin temel özelliklerini bir arada görmek için bk. eş-Şerkâvî, Muhammed Abdullah, *fi Mukâreneti'l-edyan*, Kanire 1406/1986, s. 235-266. Kur'an'a göre Yahudi karakteri için ayrıca bk. el-Hâlidî, *age*, s. 193-290. Bu konuda başka çalışmalar da vardır. Tabbâra'nın *Kur'an Açısından Yahudi* adlı eseri (çev. Mehmed Aydın, İstanbul 1978) ve Tantâvî'nin *Benü İsrâil fi'l-Kur'an ve's-Sünne'si* (Kahire 1407/1987) iki örnek olarak zikredilebilir.

D.193

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, s. 325-335

OSMANLI KÜLLİYELERİNDE YÖNETİM (BURSA İVAZ PAŞA KÜLLİYESİ ÖRNEĞİ)

Salih PAY

ÖZET

Bu çalışmada, Bursa İvaz Paşa Külliyesi örnek alınarak, Osmanlı külliyelerindeki yönetim ve denetim sistemi incelenmiştir. Külliyeler genel olarak müteveli tarafından yönetilmiş, nazır vasıtasıyla da denetlenmiştir. Ancak külliyelerde bunlara ek olarak oto-kontrol sistemi diye de ifade edebileceğimiz bir iç yönetim ve denetim mekanizmasının da varlığı tespit edilmiştir.

SUMMARY

The Management in The Ottoman Complexes
(The Case of Bursa Ivaz Pasha Complex)

In this article we studied the management and control in the Ottoman complexes through Bursa Ivaz Pasha Complex.

GİRİŞ

Cami merkez olmak üzere, onun içinde veya etrafında ibadet, eğitim-öğretim, tedavi, barınma, ticaret gibi birçok fonksiyonu karşılamak üzere kurulan müesseselere külliye denilmektedir¹.

¹ Yrd.Doç.Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Külliye hakkında geniş bilgi için bk. Barkan, Ömer Lütfi, "İmâret Sisteminin Kuruluş ve İşleyişi", *İÜ İFM*, XXII/1-2, İstanbul 1963, s. 239-296; Ögel, Semra, "Osmanlı Devrinde Türk Külliyesi", *Türk Kültürü*, sy. 11 (Eylül 1963) Ankara 1963, s. 37-41; Aslanapa, Oktay, "Orta Çağın En Eski İlim ve Kültür Müesseseleri" *Türk Kültürü*, sy. 12 (Ekim 1963), Ankara 1963, s. 34-42; Katoğlu, Murat, "XIII. Yüzyıl Anadolu Türk Mimarisinde "Külliye", *Belleten*, XXXI/123, Ankara 1967, s. 335-344; Akozan, Feridun, "Türk Külliye"leri", *Vakıflar Dergisi*, sy. VIII, Ankara 1969, s. 303-308; Reyhanlı, Tülay, "Osmanlı Mimarisinde İmaret: Külliye Üzerine Notlar", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XV/1-2, Ankara

- Seyyid Ali Komenâti, *el-İnâye fi Şerhi'l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 1887.
- Sinân Paşa, *Hâşiye alâ Şerhi'l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 538.
- Şener. Mehmet, *Durer'in Kaynakları*, İzmir 1987
- Şerefüddin Kırımı. *Şerhu'l-Menâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef. Medres. nr. 63.
- Subhi Mahmasânî, "İslâm Hukukunun Tedvini", *MÜİFD*, sy. 3, İst. 1985. s. 321.
- Taşköprizâde, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye* (thk. Süphi Furat), İstanbul 1985.
- _____, *Miftâh*, II, 185; Kahire 1968.
- Tulum, A.Mertol, "Şerhu'l-Menâr Hakkında I", *TDED* (1968),XVI, s.133-138.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1984.
- Ya'kûb Paşa, *Hâşiye alâ Şerhi'l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1116.
- Yaman, Ahmet, "Ebû'l-Berekât en-Nesefî ve Kenzü'd-dekâik", *DD*, c. XXIX, sy. 1, s. 87.
- Zirikli, *el-A'lâm*, I-X, Kahire 1954-1959.

BURSA İVAZ PAŞA MEDRESESİ MÜDERRİSLERİ

*Salih PAY**

ÖZET

Bu makalede XVI.-XX. Yüzyıllar arasında Bursa İvaz Paşa Medresesi'nde görev yaptığı tespit edilen yüzdört müderris, arşiv belgelerindeki veriler çerçevesinde doğum yerlerine, payelerine, önceki ve sonraki hizmet yerlerine, yevmiyelerine, il dışı göreve gitmelerine ve İvaz Paşa Medresesi'ndeki görev sürelerine göre değerlendirilmiştir.

SUMMARY

The Mudarrises Ivaz Pasha Madrasah in Bursa

This article aims to give some information about 104 mudarrises, who instructed in Bursa Ivaz Pasha Madrasah from early years to abolition of it. The information given here dwells on archives documents.

GİRİŞ

Bu çalışmada kuruluşundan son zamanlarına kadar Bursa İvaz Paşa Medresesi'nde görev yapan müderrisler çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Araştırmanın temel kaynağını Bursa Şer'iyye Sicilleri ile çeşitli vefeyât eserleri ve müellifi bilinmeyen iki yazma kaynak oluşturmuş; ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bazı belgelerden de yararlanılmıştır.

Kaynaklarda zaman zaman farklı bilgilerle de karşılaşmıştır. Bu farklı bilgiler, özellikle müderrislerin atama tarihleri ve pâyelerinde

* Yrd.Doç.Dr., U.Ü. İlâhiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı.

Altun-aba'yı onun atabeyi ve beylerbeyi mevkiine tayin etti⁶. Fakat bir süre sonra Sultan öldü (634). Keyhusrev, atabeği Altun-aba, Cemaleddin Ferruh Lala, Taceddin Pervane ve Sadeddin Köpek gibi devlet adamları sayesinde tahtı ele geçirdi. Keyhusrev sultan olunca Sadeddin Köpek onun üzerinde büyük bir nüfuz kurmaya muvaffak oldu ve pek çok devlet adamı gibi Şemseddin Altun-aba'yı da öldürterek tasfiye etti⁷.

Öldüğü sırada tahminen altmış veya yetmiş yaşları arasında idi. Bu durumda II. Kılıç-Arslan ve Rükneddin Süleymanşah devrini yaşamış olduğu kabul edilebilir. Vakfiyesinde evkafı için mütevellî ve nazır olarak azadlı kölelerinden Ayaz ve Ruzbe'yi tayin etmesi, evlâtsiz olduğunu göstermektedir⁸.

Hacı İvaz Paşa

Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad devri vezirlerinden olan Hacı İvaz Paşa, Tokath Ahi Bayezid'in oğludur. İlk zamanlarda 3000 akçelik bir dirliğe sahip tımarlı sipahi idi. Çelebi Mehmed Edirne'de kardeşi Musa Çelebi ile uğraşırken Bursa subaşı olan Hacı İvaz Paşa, bu sırada Bursa'yı ele geçirmek isteyen Karamanoğlu Mehmed Bey'e karşı şehri başarıyla savunmuş ve bu başarısı üzerine rütbesi vezirliğe yükseltilmişti⁹.

İvaz Paşa, Yeşil Camii ve Türbe'nin yapımına Çelebi Mehmed adına nezaret etmiş, ayrıca Karamanoğlu tarafından tahrip edilen Orhan Camii ile diğer eserlerin tamir edilmesini sağlamıştı¹⁰. II. Murad devrinde de uzun süre "Nâzım-ı Umûr-i Devlet" olarak rol oynamıştı. 830/1427 yılında vezirlikten azledildi. 832/ 1429'da vefât ederek Pınarbaşı'nda Kuzguncuk tarafındaki mezarlığa defnedildi¹¹.

Bu iki devlet adamı kurdukları vakıflarla Müslüman Türk toplumuna asırlarca hizmetlerini sürdürdüler. Vakfiyelerinde hangi alanlarda hizmet verileceğini ve bunun için ne tür hizmet ünitelerinin kurulması gerektiğini detaylı bir şekilde dile getiren bu iki hayırsever, ayrıca vakıf gelirlerinden bir miktarını ayırarak bunun "mühtediler" için harcanmasını istemişlerdir ki işte bu istekleri ve buna bağlı uygulamalar bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

* * * * *

⁶ Osman Turan, age, s. 389.

⁷ Osman Turan, age, s. 404, 409.

⁸ Osman Turan, "Şemseddin Altun-aba, Vakfiyesi ve Hayatı", Belleten, XI, 197-200.

⁹ Âşıkpaşazâde, Âşıkpaşaoğlu Tarihi, nşr. N. Atsız, İstanbul, 1970, s. 91 vd.; İsmail Belig, Güldeste-i Riyâz-ı İrfan, Bursa, 1287, s. 64.

¹⁰ İ.Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I, 179; E. Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, İstanbul, 1966, I, 61 vd.

¹¹ Bkz. Tayyib Gökbilgin, "Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihi Hakkında", Necati Lugal Armağanı, Ankara, 1968, s. 265; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair", İ. Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi, XIV, 25-58; Mefail Hızlı, Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri, İstanbul, 1998, s. 98-99.

İhtida, herhangi bir dine mensup olan bir kişinin, kendi isteği ile eski dinini terk ederek Müslüman olması demektir. İhtida, insan kişiliğinin tamamen değişmesi ve yeri bir ruhî hayata geçiş anlamına gelir. Bu süreci yaşayan her mühtedi bir ölçüde İslâmı uyuşmayan eski kültür mirasını reddetmek durumundadır. O yalnız inançları bakımından geçmişle ilgisini kesmez, aynı zamanda inancına bağlı olarak geliştirdiği kültürünü ve kültür çevresini de değiştirir. Böylece yıllardır içinde yaşayıp durduğu topluma yabancılaşır, hatta bu red olayı karşılıklı yaşanur. Hemen her mühtediye anne, baba ve çocukları, yakın akrabaları yüz çevirirler.

Böyle bir durumda ferdin, yani ihtida eden ve yakın çevresinden ayrılan şahsın maddî-manevî pek çok sıkıntıya düşeceği açıktır. Müslümanların ihtida olaylarını İslâm adına mühim bir mesele olarak görmeleri ve mühtedileri bağurlarına basmaları, gerekiyorsa maddî ve manevî destek sağlamaları ve onları her türlü olumsuzluğa karşı korumaları bu bakımdan büyük bir önem taşımaktadır¹². Elimizde bulunan bazı belgeler hem fertlerin hem devletin bu desteği mühtedilere sağladıklarını göstermekte olup mühtedileri korumak için kişiler veya devlet tarafından alınan hukukî, idarî ve sosyal tedbirlerden bazıları şöyle sıralanabilir:

1. Henüz yaşı küçük olan mühtedinin "ehl-i İslâm'dan bir münâsib mahalle virilmesi" ve "zahmet çekmemesi" için kendisine maddî yardımda bulunulması;
2. Evlât/ahiretoğlu edinilerek "koruyucu ailelerin" şefkat dolu bakımlarına tevdi edilmeleri;
3. Mühtedi çocukların zimmi anne ve babalarından ayrılmalari;
4. Mühtedi kadınların gayrimüslim kocalarından ayrılmalari;
5. Mühtedilerin gayrimüslimlerle birlikte oturmalarının yasaklanması;
6. Müslüman cariyelerin gayrimüslimlere satılmasının yasaklanması;
7. Zimmilerin elinde ihtida eden cariyeye ve esirlerin, Müslümanlara sattırılması;
8. Gönüllü teşebbüs ve kuruluşlarca yardım kampanyalarının düzenlenmesi;
9. Mühtedilerin vakıflar yoluyla korunmaya çalışılmaları¹³.

Son maddede yer alan, "mühtedilerin vakıflar yoluyla korunmaya çalışılması" hususunun başlı başına bir araştırma konusu olduğu açıktır. Bütün Selçuklu ve Osmanlı dinî-hayrî müesseselerinin mutlaka vakıflara sahip bulunduğu ve diğer Müslümanlar gibi mühtedilerin de bunlardan yararlandırıldığı göz önüne alınırsa meselenin boyutları daha iyi anlaşılır. Ancak tarihimizde bazı vakıflar veya vakfiyelerde yer alan mühtedilerle ilgili bir

¹² Osman Çetin, Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909), TTK, Ankara, 1994, s. 153.

¹³ Bu konuda geniş bilgi için bkz., Çetin, age, Üçüncü Bölüm.